

*Jure PERPAR****NEMOČ FEMINIZMA****

Povzetek. Prevladujoči strukturno pogojeni falocentrični vzorci družbenih interakcij »ženskam« še vedno onemogočajo dostop do realne in reprezentacijske moči. Feminističnim gibanjem, ki so ujeta v spolni esencijalizem in/ali reprodukcijsko epistemé patriarhalne/falocentrične kulture, (nepresenetljivo) spodleti odprava družbene diskriminacije med »spoli«. Enako tistim, katerih analize sežejo onkraj spolnega esencijalizma in reprodukcijske epistemé, a se oklepajo »superstrukturnih« strategij, ki na današnji stopnji (bio)tehnološkega razvoja ne dajo zadovoljivih rezultatov. V članku postavim tezo, da spolnoidentitetni antagonizem in vprašanje spolnega/reprodukcijskega esencijalizma v »družbeni nadstavbi« nista razrešljiva in da je razgradnja strukturno pogojenih diskriminacijskih praks, vključno z razveljavitvijo binarnih spolnoidentitetnih reprezentacij, mogoča (a ne samoumevna), če v znanstveno-tehnološkem delu »družbene baze« nastopi nova paradigma, pogojena z znanstvenim prebojem na področju reprodukcijskih biotehnologij.

Ključni pojmi: spolna binarnost, feminizem, resignifikacija, designifikacija, materinstvo, reprodukcijska biotehnologija

Uvod

Čeprav se v zahodnjaških družbah razumevanje ponekod že nagiba k temu, naj »ženske« ne bodo arbitrarno izključene, to zavzemanje za spolno nevtralnost/enakopravnost ne onemogoča seksističnih družbenih praks. Dandanes spolna neenakovrednost ni toliko posledica arbitrarne iracionalne diskriminacije kot posledica dejstva, da družba kot celota sistematično daje prednost »moškim« pri opredeljevanju delovnih mest, zaslug in raznih družbenih ugodnosti. Morebitna odsotnost spolne samovoljne diskriminacije ni dokaz odsotnosti spolne neenakovrednosti oziroma odsotnosti »moške«

* Jure Perpar, magister politologije, perjure@amis.net.

** Pregledni znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.59.1.138-155

dominacije v družbi in njenih strukturah (Kymlicka, 2005: 533, 534). Postavijo se vprašanja, katere so te izključevalne strukture oziroma prakse, kaj je razlog njihove trdoživosti, kako se zoper njih in diskriminacijo, ki jo omogočajo, borijo različne struje feminizma in zakaj njihovim strategijam spodleti. Namreč rezultati feminističnega boja ne dosegajo zelenih ciljev, diskriminacija »žensk« ter z diskriminacijo povezane socialnoekonomske, politične, statusne in druge razlike, na katere opozarja zdaj že četrti val feminizma, na mnogih področjih še vedno vztrajajo. Še v slabšem položaju kot »ženske« so »medspolne« osebe, ki jih ideologija spolne binarnosti povsem odmisli, ter osebe, ki zavračajo ideologijo cisspolnosti in heteronormativizem.

V članku sta uporabljeni deskriptivna in tipološka metoda pri opisu feminističnih in marksističnih teoretskih zastavkov/poudarkov. Tipološka je uporabljena pri sistematiki znanstvene in neznanstvene vednosti ter posameznih konceptov, nanašajočih se na fenomene spola, spolnih identitet, binarnosti. Primerjalno-zgodovinska metoda pa pri opisu razvoja feminističnih ontoloških ter epistemoloških specifik in primerjavah le-teh z marksističnimi.

Ideološke meje feminizma in njegova realna nezmožnost

Po Marxu je reformiranje kapitalizma nemogoče. Boj delavstva za svoje pravice in dejanska emancipacija v kapitalizmu sta obsojena na neuspeh. Delavstvo lahko razreši antagonizem med delom in kapitalom ter doseže svoje osvobodilne cilje le z revolucionarno odpravo kapitalizma – socialnoekonomskega reda, temelječega na ideologiji proste tržne konkurence, zasebni lastnini produkcijskih sredstev, razlaščanju zaposlenih v procesu proizvodnje ter posledično akumulaciji kapitala v rokah lastnikov produkcijskih sredstev – in uvedbo *brezrazredne družbe*. Marksistični revizionisti in reformatorji, ki so položili filozofske in ideološke temelje socialne demokracije 20. stoletja, so ta Marxov uvid prezrli oziroma opustili. Zahodnoevropska socialna demokracija je svoje socialnoekonomske »reformatorske« politike prilagodila boju za pravice delavstva v okviru kapitalističnega socialnoekonomskega reda. Kljub temu da ji je še zlasti po drugi svetovni vojni uspelo občutno izboljšati položaj delavstva in uzakoniti vrsto socialnovarstvenih ter delavskih pravic, izpeljati niz socialnoekonomskih projektov in implementirati redistributivne politike, ostaja dejstvo, da je tudi v najbolj socialno-tržni verziji kapitalizma kapital še vedno primarni označevalec. Tudi najbolj socialno-tržno usmerjene kapitalistične družbe so »kapitalocentrične«.

Reformatorska naivnost, podobna naivnosti socialne demokracije, v veliki meri zaznamuje tudi feminizem, ki je s prvim »egalitarnim« valom razvnel boj za enakopravnost »žensk« v okviru falocentričnih družb, z drugim

»ontološkim« pa boj za njihovo *avtonomijo*.¹ Pravnoformalna enakost, za katero vpeljavo in implementacijo se je zavzemal prvi val feminizma, se je postopno uveljavila, a kriteriji enakosti v družbah, v katerih prevladujejo falocentrični vzorci socialnih interakcij, niso ideološko nepristranski. Posledica pristranskosti je, da rezultati feminističnega boja ne dosegajo želenih ciljev in da diskriminacija »žensk« na mnogih področjih še vedno vztraja. Odprava diskriminacije »žensk« je tudi cilj ontološke struje feminizma. Njene politike avtonomije poudarijo posebnosti »žensk« ozirom »ženskega pristopa« in zaostrijo spolnoidentitetni antagonizem med družbeno priznanim spoloma. Feministična političnoteoretska in aktivistična stremjenja, ki se zatečejo k spolni ontologiji, izpostavijo naslednje »pristope«: i) ontološki feminizem, ki si prizadeva falično organizacijo in normativnost patriarhalnih družb *uravnotežiti* z materničnima (na primer feminizem »etike skrbi«), ii) ontološki feminizem, ki opozarja, da bi maternično uravnoteženje faličnih struktur prispevalo k utrditvi *patriarhalnega imperativa spolne reprodukcije* ter z njim povezanih reprodukcijskih vlog, in zato zagovarja *uravnoteženje* falične družbene organizacije s klitorično,² ter iii) ontološki feminizem, ki zagovarja odpravo falocentrizma s *prevlado* »ženskega principa« v družbi in družini. Ontološki pristopi, ujeti v »moško-žensko« matrico socialnih interakcij, ne izumijo lastnega pojmovnega aparata in ontološko osnovo – »žensko« z ali brez materinske/reprodukcijske konotacije – prevzamejo od diskurza patriarhata. Ker pojmovni aparat in razmerja družbenih moči, ki omogočajo specifične pomenske utrditve pojmov, določajo meje vednosti, prevzamejo tudi njegovo binarno epistemé.

¹ »Avtonomija predpostavlja pravico, da sebe razumemo, kakor hočemo /.../ Na drugi strani pa enakost predpostavlja merjenje v skladu z danim merilom. Enakost je enakovrednost dveh (ali več) pojmov, od katerih ima en nesporno vlogo norme ali zgleda. V nasprotju s tem avtonomija implicira pravico, da posameznik takšne norme ali merila sprejme ali zavrne glede na njihovo ustreznost njegovi samoopredelitvi« (Grosz, 1986: 193). Paradigmo – nočemo enakosti, hočemo avtonomijo – objame feminizem, ki bi ga prosto po Anni Yeatman lahko poimenovali »ontološki«. Po Yeatman (v Squires, 2009) je slogan »osebno je politično« mogoče raztegniti v tri različne smeri: depatriarhalizacijo, ontologizacijo in politizacijo. Pri depatriarhalizaciji gre za uporabo državne in državno sankcionirane sile družbene sfere za delegitimiranje in deprivatiziranje patriarhalne moči; ontologizacija je utemeljitev politike na identiteti (beri: identitetnem razločevanju in avtonomiji); politizacija pa je strategija »dereifikacije« patriarhalne organiziranosti osebnega življenja.

² S poudarjanjem materinske vloge v kulturah »moške« dominacije se izvrši simbolna klitoridektomija (potlačitev klitoris), v nekaterih kulturah pa simbolno spremlja tudi realna. Ta naj bi služila nadzoru seksualnosti bioloških žensk in jo zadrževala v reprodukcijski orbiti. Za razliko od bioloških moških, pri katerih je orgazem pospremljen z reprodukcijskim dejanjem (ejakulacijo), lahko biološke ženske dosežejo vaginalni in klitoralni orgazem; slednji uhaža reprodukcijski logiki in po mnenju Gayatri Chakravorty Spivak (1981: 183) simbolno zastopa »žensko« osvoboditev. Za Judith Butler (2020) je družbeni spol v prvi vrsti (a ne izključno) zgodovinska kategorija, katere pojavnost in družbeni pomen se nenehno spreminjata skladno s socialnozgodovinsko dinamiko. Meni, da bi bili priča polomiji feminizma, če bi se slednji zopet zatekel k biološkemu esencijalizmu in zvedel družbeno vedenje ali spolne vloge na posamezni del telesa (na primer maternico ali klitoris). In prav to stori ontološki feminizem.

Tretji val feminizma se je le mestoma oprl na prakse in institucije, ki jih je navrgel drugi val (ženske študije na univerzah, publikacije, feministične organizacije). Pojav feminizma *moči* (»girl power«) je sovpadel s širjenjem informacijsko-komunikacijske tehnologije v devetdesetih letih 20. stoletja, z njo povezanih storitev ter vznikom informacijske družbe. Ne preseneča, da je bil opazen na področju kibernetične kulture, tj. umetniške/medijske produkcije, pogojene z informacijsko-komunikacijskimi tehnologijami, često kot kontrakultura, ki gradi na podobi samozavestne, brezkompromisne, po potrebi napadalne »ženske«, katere »direktna akcija« se včasih izteče v »žensko« pozerstvo oziroma manifestira kot »ginocentrizem«. Sprejel je idejo o možnosti spolnoidentitetne resignifikacije in z njo stališče, da sta iskanje avtentičnega spola ter seksualnost izključno pravica in domeni posameznika, ne stvar prisile, pogojene z družbenimi normami oziroma imperativi. Vprašanje spolnoidentitetnih reprezentacij je povezal tudi z vprašanji spolne inklinacije, rasizma, razrednih delitev in družbene razslojenosti (»interseksionalnost«). Četrti val feminizma v veliki meri prevzame agendo tretjega vala, s to razliko, da zahteve, vsebovane v agendi, še bolj zaostri in s pomočjo vse bolj razširjenega »participatornega spleta« (»Web 2.0«), ki se pojavi na začetku 21. stoletja, k uporabi zoper diskriminacijo, kulturo mizoginstva in spolnega nadlegovanja spodbudi še večjo množico somišljenikov ter dodatno olajša tvorjenje novih virtualnih in realnih aktivističnih skupnosti.³

Judith Squires (2009, 4–5) razloči tri teoretske strategije feminizma:

Pri prikazu teh treh pomembno različnih pristopov k spolu v politični teoriji uporabljam tipologijo »vključitve«, »obrata« in »premestitve«. Tiste, ki sledijo strategiji vključitve, hočejo vključiti ženske v politično, iz katerega so zdaj izključene. Običajno si prizadevajo za nepristranskost/

³ Kljub mobilizacijski moči feminizma izbojevanih »ženskih« pravic/svoboščin ne gre povezovati izključno s feminističnim aktivizmom. Spremembe v družbenih strukturah, ki zadevajo javno, civilnodružbeno in intimno (družinsko) sfero, so vezane predvsem na prakse države socialne blaginje (slednja ni posledica feminističnih, prej delavskih političnih bojev), pa tudi na ekonomske, politične, znanstvene in tehnološke spremembe (po drugi industrijski revoluciji in še zlasti po drugi svetovni vojni v Evropi in ZDA), ki botrujejo korporativnemu kapitalizmu, ekonomiji obsega, posledično potrošništvu in »komercialni desublimaciji« (Marcuse, 1981) oziroma uveljavitvi družbenega imperativa užitka. Našeti dejavniki/prakse vplivajo na spremenjeno socializacijo posameznikov v industrializiranih/potrošniških družbah, botrujejo slabitvi avtoritete očeta in marsikje omajajo tudi paradigmo patriarhalne družine. Država socialne blaginje s svojimi politikami in socialno varovalno mrežo »od zibelke do groba« v veliki meri jamči za reprodukcijske in druge pravice/svoboščine »žensk«, jim omogoča dostop do izobraževanih ustanov, lajša zaposlitvene možnosti, spodbuja ekonomsko samostojnost, pomaga v primeru zasnove (enostarševske) družine. Omenjene prakse in dosežki, ki so posledica premikov v ekonomskih, političnih, kulturnih strukturah družb industrializiranih držav, imajo večji ali vsaj enak pomen za izboljšanje položaja »žensk« kot feministični aktivizem. Jasno, tudi varovalni socialnoekonomski ukrepi ter omajana avtoriteta očeta in družbeni status tradicionalne heteronormativne družine niso odplaknili družbenih struktur, ki izključujejo »ženske« in so v znatni meri še vedno prilagojene »moškim«.

neutrlnost, ljudi pojmujejo kot avtonomne in se zavzemajo za politiko enakosti. Pogosto jih imenujejo liberalne feministke. Tiste, ki sledijo strategiji obrata, hočejo preoblikovati politično, kot je pojmovano zdaj, tako da bo postalo bolj odprto za spolno zaznamovano specifičnost. Običajno uporabljajo interpretativno metodologijo, govorijo o »Ženski« ali »ženskah« in se zavzemajo za politiko razlike. Pogosto jih imenujejo maternalistične ali kulturne feministke. Tiste, ki sledijo strategiji premestitve /.../, običajno uporabljajo genealoško metodologijo, govorijo o pozicijah subjekta in raje o spolnem zaznamovanju kot spolu ter se zavzemajo za politiko raznolikosti. Pogosto jih imenujejo postmoderne ali poststrukturalistične feministke. Strategija vključitve si prizadeva za spolno nevtrlnost; strategija obrata za priznanje specifično žensko spolno zaznamovane identitete; strategija premestitve pa si prizadeva dekonstruirati tiste diskurzivne rede, ki subjekt zaznamujejo s spolom.

Strategija obrata kot »ženski« seksizem?

Premisa ontološkega feminizma je, da »ženske« ne potrebujejo le enake obravnave, pač pa svoj prostor avtonomnosti, v katerem same na novo opredelijo svoje vloge. Postavi se vprašanje, ali je hkratno udejanjanje avtonomije kateregakoli od obeh priznanih spolov sploh mogoče, še zlasti če spola dojemamo na način, kot ju je dojemala »iniciatorka« drugega vala feminizma Simone de Beauvoir (1949), in sicer kot zakovičena v temeljno (reprodukcijsko) Sobit. Tj. opozarjam na dejstvo, da kakršnakoli »zakovanost« ni ravno jamstvo avtonomije kogarkoli oziroma če že, potem tistega, ki je v »temeljni enoti bivanja« močnejši.

Po de Beauvoir ima »ženska« v totalnem paru reprodukcijske Sobiti vlogo konstitutivnega D drugega, ki »moškega« vzpostavi kot Prvega. To je mogoče, ker posamezni »moški« »ženske« ne dojemata kot *človeka za sebe* – torej kot posebnega, a enakovrednega sebstva, ki je zmožno lastnih predstav o sebi, drugih in svetu nasploh –, ampak z ozirom *na sebe*. V »moških« predstavah je On vedno dominantna, popolna referenca »ženske« in »ženska« nikoli referenca »moškega«. »Moški« je zmožen (avto)reprezentacije, »ženska« (v »moških« predstavah) pač ne. Zato On določi, kaj »ženska« sploh je. V falocentričnem diskurzu »ženska« ni le Njegov konstitutivni Drugi na ravni simbolnega, tudi njena reprodukcijska vloga je vrednotena slabše kot »moška«. V totalnem paru Sobiti, v katerem sta »zakovičena«, je ona vedno Drugi. Ne le v sferi zasebnega (družini), pač pa tudi v sferi javnega. Ker je obsojena na življenje v Sobiti, bo ostala sužnja.

Za de Beauvoir bi bila razgradnja reprodukcijske Sobiti nesprejemljiva, čeprav je prav ta razgradnja pogoj možnosti avtonomnosti, enakopravnosti

in svobode vseh oseb ne glede na njihovo spolno (samo)opredelitev oziroma identiteto. Svobode »žensk«, meni de Beauvoir, ni v razgradnji reprodukcijske Sobit in ločitvi »žensk« od »moških«, ampak v tem, da v kontekstu Sobiti vzpostavijo sebstvo po lastnih merilih in si družinske, posledično tudi družbene vloge pišejo same. »Ženska« lahko najde svobodo v nekakšni človeški esenci: svobodna bo takrat, ko se bo »učlovečila«, prenehala biti moški Drugi in bo postala človek-sebstvo. In tu sledi zaplet. Namreč de Beauvoir, sklicujoč se na Hegla, že sama ugotavlja, da neka subjektiviteta, neko sebstvo lahko postane to le, če se vzpostavi kot »esencialno« naproti nečemu, kar je oziroma bo dojeta kot objekt oziroma kot »ne-esencialno«, nebstveno. Rečeno drugače: »ženska« osvoboditev, ki naj bi se zgodila skozi vznik »ženskega« sebstva, lahko uspe le, če »ženska zavest« najde svojega konstitutivnega, omalovažujoče dojetega Drugega. Če drži, da sta »moški« in »ženska« vkovana v Sobit, in če podobno kot de Beauvoir ne vidimo onkraj heteronormativnega para, potem je edini kandidat za vlogo »ženskega« Drugega – »moški«. Ideja, da je »ženska« svoboda možna le skozi vznik heglovske sovražne zavesti pri »ženskah« in posebnega dominantnega »ženskega« sebstva, ki bi nastalo avtonomno od označevalnih diskurzov in simbolizacijskih praks »moških«, implicira način boja za osvoboditev »žensk«, ki vodi skozi politiko podrejanja, razčlovečenja »moških« in ponižujočih označevalnih praks. De Beauvoir je iskala poseben, tj. »ženski« način emancipacije. Posebno »žensko« sebstvo po njenem mnenju terja posebne, izvirne emancipacijske prijeme, ki vključujejo tudi izum »ženske« hegemonije. Navkljub želji po izvirnosti je iskanje lastne »ženske« poti k »ženskemu sebstvu« na način, kot ga je zastavila de Beauvoir, le repriza že videne »moške« matrice dominacije in podrejanja, ki implicira razčlovečenje Drugega.

Feministična strategija premestitve

Razčlovečenje kot sredstvo upora zoper falokracijo ni lastna le feminizmu Simone de Beauvoir. Denimo francoski »antifeminizem«, sklicujoč se na Derridajevo odkritje falocentrizma v zahodnjaškem humanizmu, zagovarja razvrednotenje splošnega (beri: metaspolnega) označevalca »človek« (kot ga oblikuje »metafizična« tradicija). Padec falokracije pogojuje z anti-humanizmom: če falocentrični red temelji na razčlovečeni »ženski« (človek-sebstvo je le »moški«), če ontološki feminizem napeljuje k razčlovečenju »moškega« (človek-sebstvo naj bo le »ženska«), potem antifeminizem teži k razčlovečenju obeh priznanih spolov in s tem k razveljavitvi sebstev, »ženskega« in »moškega«.⁴ Po razveljavitvi s spolom zaznamovanih sebstev naj bi

⁴ »Feministična praksa je lahko le negacija. /.../ 'Ženske' ne more zastopati noben označevalec, je onkraj vsake nomenklature in ideologij. /.../ Feministične zahteve, utemeljene v spolni identiteti, so naivno romantične. Vera v spolno identiteto je obrnjeni falocentrizem« (Julia Kristeva v Spivak, 1981: 169).

ostala le fizična telesa skupaj z vsemi prirojenimi razlikami. Razvrednotenje »človeka« naj bi navrglo nekakšna »neidentitetna bitja« s posebnimi kompleti prirojenih specifik organizma, medtem ko bi bili »krovni označevalec« (»človek«) in z njim sebstvi odpravljeni (Spivak, 1981: 169–176). Antifeminizem svoj emancipacijski boj bije predvsem na ravni Simbolnega, a spregleda dejstvo, da mrežo Simbolnega, ki vzdržuje seksizem, *prvenstveno pogojujejo realne reprodukcijske prakse. Razvrednotenje obstoječega reda Simbolnega lahko vodi le preko razgradnje realnih praks, ki Simbolno sploh omogočajo.* »Premeščanje« na ravni Simbolnega se zdi jalovo početje.

Podobno kot antifeminizem »radikalni feminizem« teži k razveljavitvi s spolom zaznamovanih sebstev, a se ne odreče metaspolnemu označevalcu »človek« in svoj »projekt« feminističnega materializma oblikuje s pomočjo humanizma: »*Nisem ne ženska ne moški v pomenu zdajšnjega zgodovinskega obdobja: sem Oseba v telesu ženske*« (Spivak, 1981: 176). Tudi radikalni feminizem spregleda učinkovanje reprodukcijskega realnega in tudi rezultati njegove strategije simbolnega »premeščanja« so jalovi. Če je cilj revolucionarnega marksizma brezrazredna družba, pa feministična strategija obrata ne vključuje brezspolne družbe. Slednjo lahko vključuje feministična strategija premestitve, a le v redu Simbolnega, torej v družbeni nadstavbi, ne na ravni reprodukcijskih in z njimi povezanih realnih družbenih praks.

Očitno se političnoteoretske strategije različnih struj feminizma – strategija vključitve, značilna predvsem za egalitarni val feminizma, obrata, značilna za ontološki val in deloma tudi za feminizem moči, ter »postfeministične« premestitve, značilna za, denimo, antifeminizem in radikalni feminizem – pri razgrajevanju struktur na ravni reprodukcijskih in z njimi povezanih realnih družbenih praks, skonstruiranih za »moške«, slabo obnesejo. Izkaže se, da pomemben del feminističnih struj ne zmore izdelati miselnih sistemov, potrebnih za preseganje epistemé, ki omogoča (re)produkcijo ideologije spolov oziroma spolne dihotomije. Struje, ki lahko mislijo onkraj binarnosti, še vedno ne podajo zadovoljive rešitve glede preseganja reprodukcijske logike; tiste, ki lahko presežejo reprodukcijsko epistemé, pa se oklepajo strategij, ki na današnji stopnji (bio)tehnološkega razvoja ne morejo obroditi zadovoljivih rezultatov. Za primerjavo: revolucionarni marksizem izdela lastni pojmovni aparat, gradi na zaostritvi razrednega antagonizma ter se ne slepi, da je v kapitalističnih družbah mogoče doseči dejansko enakovrednost ali spravo med delom in kapitalom. Zato med cilje delavskega gibanja postavi prevrat in odpravo razredne družbe. Še pomembneje, socialnoekonomski prevrat včasih tudi spodbudi. Feministična pobuda ne obeta prevrata, ni ga zmožna izpeljati in razveljaviti uveljavljenih spolnoidentitetnih reprezentacij ter reprodukcijskih vlog. Prvih ne zato, ker bi si glavnina feminističnih struj z razveljavitvijo spolnoidentitetnih reprezentacij spodkopala (ideološka, ontološka) tla pod lastnimi nogami; drugih ne zato, ker na

voljo še ni razvitih (bio)tehnoloških sredstev, ki bi omogočila revolucijo na področju človeške reprodukcije.

Za Slavuja Žižka (2003) so politični projekti, ki se sklicujejo na identitetno/partikularno »substanco«, nazadnjaški. Efektivno in pristno emancipacijsko gibanje se ne bori le za »substancialne« pravice partikularnih skupin, ki sodelujejo v njem, pač pa želi odpraviti tudi paradigmo/pogoje, ki omogoča(jo) partikularnosti celote. Po drugi strani pa Butler (1990: 147–148) poudarja, da so feministični aktivizem in cilji *obsojeni na okvire patriarhalne kulture*. Naloga feminizma je ustvarjanje alternativnih avtonomnih prostorov in reinterpretacija pomenov, ki naj bi načeli »integriteto« spolnih identitet, a ne zunaj dominantno kulturnih okvirov. Feminizem nima izbire, ali bo vstopil na teren spolnih označevalnih praks, saj je subjekt »ženska« že del patriarhalnega diskurza. To, kar lahko stori, je, da premesti ter preizpraša spolne norme in prakse ter s tem nemara tudi ontologijo spolov. Butler verjame, da je subverzija spolnih vlog v okviru falocentrične družbe možna, ker zanemari oziroma podceni pomen *človeške spolne reprodukcije* oziroma *reprodukcijskega imperativa* pri utrjevanju ne le spolnih vlog oziroma spolnoidentitetnih reprezentacij, pač pa tudi pri utrjevanju ontoloških temeljev patriarhata, ideologije spolne binarnosti, cispolnosti in heteroseksualnega normativizma dominantne kulture.

Pomemben del feminističnih gibanj torej stavi na bolj ali manj reformistične politike enakopravnosti in avtonomnosti *na terenu* falocentrične družbe.⁵ Če se socialna demokracija sprijazni z razredno delitvijo oziroma razrednim esencijalizmom kapitalističnega reda in svoje delovanje posveti manjšanju družbenih razlik – tj. pristaja na razredne, a ne na družbene razlike –, se znaten del feminističnih struj sprijazni s spolnoidentitetnim in/ali reprodukcijskim esencijalizmom ter svoje delovanje usmeri na manjšanje družbenih razlik med »spoloma«. Tudi najbolj socialno-tržni kapitalizem je kapitalocentričen in tudi patriarhalna družba z največ uzakonjenimi pravicami za »ženske« je še vedno falocentrična. Tako kot je kapital primarni označevalec v kapitalizmu, ima falus označevalni primat v družbah »moške« dominacije.

Reprodukcijski esencijalizem je stara »strategija« patriarhata. Kanonizacija falusa kot poglavitnega izvora življenja in njegovo čaščenje v kulturi klasične Grčije, še zlasti v Atenah, naj bi izhajala iz občutka reprodukcijske manjvrednosti pri »moških« in njihovega strahu pred prevlado »žensk« oziroma »ženskega principa« v družbi. Cilj atenske falokracije ni bila le ohranitev moške dominacije, ampak tudi prilastitev ter podreditev teles bioloških žensk in

⁵ Izborjeni enakopravnosti »ženske«, ki se na političnem področju odraža kot pasivna in aktivna volilna pravica za polnoletne državljanke, ni sledilo opazno povečanje zastopanosti »žensk« v sferah javne oblasti. Tudi uvajanje spolnih kvot za volitve marsikje ni bistveno povečalo prisotnosti »žensk« in njihove avtonomnosti v strukturah oblasti.

vzpostavitev totalnega nadzora nad človeško reprodukcijo (Neumann v Keuls, 1985: 66). *Sklicevanje na reprodukcijsko »zakonitost« oziroma utrjevanje družbenih vlog s pomočjo reprodukcijske logike je še vedno najpomembnejši »moški« način nadzora seksualnosti »žensk« in ohranjanja družbene prevlade »moških«.* Pomemben del feminističnih gibanj je lahko uspešen pri mobiliziranju za pravice »žensk«, a pojem »ženska« in njegova pomenska materializacija, ki ju prevzamejo nekatere feministične struje, nista njihova produkta. Ne le »ženska-mati«, tudi »moški-gospodar/falus« in sploh binarna spolna matrica so diskurzivni objekti, izšli iz *reprodukcijske logike*, prilagojene falocentrični družbi.⁶ Kdor uporablja pojmovni aparat svojega tirana, je v uporih lahko le delno uspešen.

Resignifikacija in designifikacija (razveljavitev spolnih reprezentacij)

Teoretičarka postkolonialnega feminizma⁷ Spivak (1981: 154–184) meni, da problem, ki zadeva »ženske« v sodobnih zahodnjaških družbah, ni toliko v onemogočanju dostopa do realne moči kot v tem, da falocentrizem »ženskam« onemogoča dostop do *reprezentacijske* moči. Podobno tudi postfeminizem prepozna problem v sami reprezentaciji (tj. performativnosti) in (nehote?) spodbudi idejo, naj rekonstrukciji spolnih binarnih reprezentacij (resignifikaciji) sledi še njihova razveljavitev oziroma izničenje (designifikacija).⁸ Spolnoidentitetna resignifikacija – tj. prevrednotenje normativne »integritete« označevalcev »moški« in »ženska«, kot ga zastavi Butler (1990) – sama po sebi ne odpravlja naravnih reprodukcijskih praks oziroma logike spolne reprodukcije, na katerih se utemeljujejo spolne subjektivacije in spolnoidentitetna interpelacija. *»Subjekt vznikne tedaj, ko je potopljen v družbeno simbolno mrežo. Vznik subjekta je možen s podreditvijo*

⁶ Vsaj od tridesetih let 20. stoletja je znano, da družbeni spol ni ne binaren, ne naravno dan in tudi ne nespremenljiv. V študiji *»Spol in značaj v treh prvotnih družbah«* (1935/2002) Margaret Mead pojasni tudi razliko med spolom kot biološko deskriptivno kategorijo in spolom kot družbeno vlogo ter trdi, da družbena spolna vloga ni stvar biološke konstitucije in da je vednje v zvezi s spolom kulturno pogojeno. V kasnejših delih, denimo v *»Male and Female«* (1949/1963), takisto opiše, kako je materinstvo v službi obnavljanja in utrjevanja »ženske« ter »moške« družbene vloge.

⁷ Postkolonialni feminizem izpostavlja, da so nekateri spoznavnoteoretski poudarki zahodnjaškega feminizma del zahodno centristične naracije, ki se je prek preteklih kolonialno-orientalističnih diskurzov ohranila do danes, in da so emancipacijski pristopi, ki jih zagovarja, neredko izvedbeno nemogoči, neuporabni in celo žaljivo pokroviteljski do »žensk« v nezahtodnih kulturah.

⁸ V francoskih šolah so iz formalne rabe izločili označevalca s spolno konotacijo »oče« in »mama« ter ju nadomestili z označevalcema »starš 1« in »starš 2«. Svojevrstno designifikacijo so izpeljali švedski luterani. Boga ne označujejo oziroma ne nagovarjajo več kot moškega (očeta), saj je pripisovanje spolne identitete in spolnih atributov nadnaravni, transhistorični, metafizični »entiteti«, kar naj bi bog po mnenju kristjanov bil, nesmiselno. Bog je nespolna psevdoidentiteta. Predstavlja simbolna kastracija abrahamskega boga teološki prispevek k razgradnji falocentričnega reda?

simbolnim strukturam» (Lacan v Završnik, 2009: 72). Če zadovoljivo izpeljan projekt spolne resignifikacije ne vključuje le rekonstrukcije simbolne »integritete« posameznih označevalcev, ampak tudi rekonstrukcijo same simbolne mreže, ki se nanaša na spolno reprezentacijo, pa projekt designifikacije terja njeno *destrukcijo* in *iznajdbo alternativ za realne reprodukcijske prakse*, ki to mrežo omogočajo. Spolna reprodukcija je pojavnost, ki zaenkrat v fazi spočetja še vedno vključuje združitev heterogenih gamet. Naravno ali umetno spočetje ter z njima povezane pojavnosti tvorijo *realno strukturo*, s katero se največkrat in najbolj vztrajno opravičuje simbolna struktura in iluzija spolov.

Posamezna ideologija se lahko sklicuje na neko specifično strukturo realnega, a Resnice, ki jih širi s sklicevanjem na realno, imajo strukturo iluzije/fantazme. Falocentrična ideologija posamezni biološki spol ali spolno vlogo opravičuje prav s sklicevanjem na realno spolne reprodukcije in neredko (v vulgarni maniri) tudi s sklicevanjem na realno reprodukcijskih organov (spolovil). Ideološkim fantomom se zdijo fantazme oziroma konstrukti, ki se jih oklepajo, realni/substancialni; kažejo se jim kot samoumevne totalitete, celo kot naravne danosti. Tako se spolnoidentitetnim »tradicionalistom« ideološka fantazma spola prikazuje kot realna/substancialna entiteta ali kot imanentni del realne entitete spolovila oziroma realne reprodukcijske funkcije. S Heideggerjem rečeno, ne opazijo ontološke razlike med spolovilom ter reprodukcijo kot dogodjema in spolom kot bitjo bivajočega.

Zastarelost konstruktov o spolih

Družbena realnost ima strukturo iluzije, ki se pod vplivom raznovrstnih dejavnikov ter dogodkov *rekonstruira*. Konstrukte lahko delimo na socialnozgodovinsko posredovane konstrukte in konstrukte, ki so posredovani s (psevdo)izkušnjami posameznika. Socialnozgodovinsko posredovane lahko pogojuje znanstvena ali neznanstvena vednost. *Znanstveno* vednost praviloma spremlja zavedanje, da je grajena na konstruktih, saj so pogoji njihovega vznika/nastanka in (re)produkcije znani. *Neznanstvene* vednosti ne spremlja podobno zavedanje. Neovédene konstrukte se pogosto razlaga kot samoumevne totalitete, očitne resnice, dokonča spoznanja, fiksirane komponente naravnih ali nadnaravnih, historičnih ali transhistoričnih (psevdo)pojavnost, fizičnih ali metafizičnih (psevdo)entitet, onkraj katerih je svet težko ali celo nemogoče misliti (Perpar, 2018: 70). Med neznanstvene vednosti sodijo ideologije. Denimo identitetne, ki omogočajo specifične oblike subjektivacij, a posameznikom, ki zasedejo diskurzivne subjektne pozicije, ne omogočajo razbrati realnih okoliščin vznika teh pozicij, pogojenih z vsakokratnim socialnozgodovinskim spoznavnim okvirjem oziroma režimom Resnic, in s tem tudi ne prepoznanja identitetnih konstruktov kot konstruktov.

Znanstvena vednost

Če je *biološki spol* (sex) deskriptivni objekt znanstvene vednosti, torej *teoretsko-interpretativni konstrukt*, v veliki meri ujet v reprodukcijsko logiko in utemeljen na prirojenih specifikah organizma, ki služijo kot *arbitrarno* izbrani spolni indikatorji, je *družbeni spol* (gender) kulturno identitetni, torej *ideološki konstrukt*, ki se nanaša na specifične družbene vloge in le-tim predpisane prakse. »Spol« je *v vsakem primeru* deskriptivna kategorija, ne naravna/fizična/realna danost; je kulturni fenomen, ne naravni noumenon.

Znanstveno odbiranje in kategorizacija prirojenih specifik, na katerih je utemeljen konstrukt biološkega spola, opozarjata na kompleksnost spolnega diferenciranja in vsebujeta vrsto nekonsistentnosti, povezanih z normativom »moško-ženske« binarnosti. Jacques Derrida (v Kaufman, 2016) je kritiziral *psihološki proces* kategoriziranja, saj naj bi se za njim skrivalo *motivirano izključevanje*, ki služi (re)produkciji specifičnih oblik vednosti, z njimi opravičevani dominaciji in utrjevanju specifičnih razmerij moči. Matematik in filozof Kurt Gödel je dokazoval veljavnost pravila, da noben miselni sistem ne more biti hkrati popoln (tj. vse vsebujoč, univerzalen) in konsistenten. To pravilo gotovo velja za biološko tezo o spolni dvovrčnosti: če naj ostane ontološko konsistentna, mora vse prirojene posebnosti organizma, ki odstopajo od normiranega/idealiziranega biološkega konstrukta spolne binarnosti, nujno izločiti kot (statistično) »presežno entropijo«, ki ne ustreza »normalni porazdelitvi«. »Presežna entropija«, nanašajoča se na konstrukt biološkega spola, služi za opisovanje vseh naravnih odstopanj od deskripcije normiranih spolov, spolne binarnosti in tej binarnosti prilagojenih povprečij.

Naj navedem nekaj primerov s področja nevroznanosti. Nekateri kot prirojeno specifiko organizma, ki jim služi kot spolni indikator, navajajo število kortikalnih nevronov – slednje naj bi koreliralo s kognitivnim potencialom osebe; »žensko« statistično povprečje naj bi bilo 19 milijard, »moško« 23 milijard (Ankney in Rushton, 2007: 139). »Porazdelitve« števila kortikalnih nevronov se od osebe do osebe razlikujejo, a to pestrost je moč z izračunavanjem statističnih povprečij zvesti na le dve »normalni porazdelitvi«. Potem ko je že utemeljen biološki konstrukt o dveh spolih, se statistiko, ki se nanaša na število kortikalnih nevronov, prilagodi spolni binarnosti. In ko sta povprečni števili nevronov za oba normirana spola izračunani ter prilagojeni, nekaterim celo služita kot dokaz spolne binarnosti. Statistika je vnaprej prilagojena modelu, ki bi ga morala dokazati.

Podobno je z razmerjem med sivo in belo možganovino. To je pri osebah z enako velikimi glavami enako – ne glede na biološki spol, ki je pripisan tem osebam (Rippon v Eliot, 2019). Kljub temu izračunani povprečni

razmerji za oba normirana spola nekaterim služita kot spolna indikatorja in v (psevdo)znanstveni literaturi celo najdemo koncepta »moških možganov« in »ženskih možganov«. Lahko se zgodi, da oseba z manjšimi telesnimi dimenzijami – torej tudi manjšo glavo – in s prirojenimi specifikami, ki se jih pripisuje biološkim moškim, obvelja za »moškega z ženskimi možgani«, torej za »medspolno osebo«, pri kateri razmerje med sivo in belo možganovino obvelja za »presežno entropijo«, ki ne ustreza »normalni porazdelitvi« za biološke moške. V družbah, kjer se vse meri skozi dioptrijo spolne binarnosti, se lahko tudi določene prirojene specifikke (možganov) deli na moške in ženske, čeprav so variacije specifik pri posameznem deskriptivnem spolu večje od normiranih/izračunanih variacijskih povprečij med spoloma. Opozoriti gre tudi na to, da nekatere dokazane razlike med možgani, ki jih nevroseksisti izpostavljajo kot spolne indikatorje, sploh niso prirojene. Nenehno reorganiziranje sinaptičnih struktur, ki ga omogoča nevroplastičnost možganov, je pogojeno s stimuli, katerih izvor je v telesu, v še večji meri pa s stimuli, ki jih sproži (družbeno) okolje (Kitayama et al., 2015). Dominanti diskurzi kultur določajo spolno-identitete reprezentacije in z njimi povezane družbene vloge ter prakse, prav slednje pa na nevralni ravni vplivajo tudi na specifikke povezav in organizacijo posameznih omrežij v možganih. Rečeno drugače, specifične spolne vloge in z njimi povezane družbene prakse pri posameznikih poskrbijo za »genderizacijo« njihovih možganov (Rippon, 2019).

Na vprašljivo odbiranje prirojenih posebnosti, prirejeno normativni ideji spolne binarnosti, kaže tudi že omenjeni fenomen »medspolnikov« – oseb, rojenih s *kombinacijo* telesnih specifik, ki se jih pripisuje obema normiranima biološkima spoloma. Genske, gonadne in anatomske karakteristike »medspolnikov« variirajo in v različni meri odstopajo od naborov specifik, na katerih sta utemeljena oba normirana biološka spola. Številni »medspolniki« so ne glede na varianto odstopanja plodni in tudi v tem oziru predstavljajo »presežno entropijo«, ki načenja ekskluzivistično ideologijo »moško-ženske« reprodukcije. Tovrstna »presežna entropija« vodi k sklepu, da ni diskutabilen le konstrukt spolne dvovršnosti oziroma binarnosti, pač pa tudi »zakonitost« »moško-ženske« reprodukcije – še zlasti slednja podpira arbitrarnost pri izbiranju prirojenih specifik organizma, ki služijo kot deskriptivni spolni indikatorji –, saj reprodukcijskega potenciala nimajo le osebe z nizom prirojenih telesnih specifik, na podlagi katerega jim je moč pripisati enega od dveh normiranih bioloških spolov.

Neznanstvena vednost

Pri »vprašanju spola« ne gre le za nove teoretske reinterpretacije fizičnega, naravnega sveta, temveč tudi za zavedanje, da je konstrukt »moško-ženske«

binarnosti v temelju diskriminacije ljudi, ki jih ni moč ukalupiti v paradigmo te binarnosti.⁹ Prav nekonsistentnosti, ki zadevajo normativizem spolne binarnosti, implicirajo možnost resignifikacije in celo designifikacije tako bioloških kot družbenih spolov, saj je, kot rečeno, posamezni »spol« le označevalec, ki označuje niz prirojenih specifik organizma ali družbenih vlog oziroma praks, in ne realna entiteta. Je le izraz, ki ga ideološko/kulturno zaznamovane prakse in razmerja družbene moči povežejo s specifičnim pomenom. In *namenom*.

Ker je popolna razveljavitev spolnih vlog v družbah, kjer prevladujejo falocentrični družbeni vzorci ter »moško-ženska« paradigma reprodukcije, neuresničljiva, hkrati pa se soočamo z »okolščino« »presežne entropije« tako pri znanstvenem izbiranju prirojenih specifik organizma, zadevajočih biološki spol, kot pri družbenih praksah, zadevajočih spolne vloge, se v družbah, ki težijo k idealu enakih možnosti za vsakogar, postavi ideološka, politična, identitetna nuja po priznanju oziroma legalizaciji *novih* bioloških in družbenih spolov.¹⁰ Butler (1990: 113) prepozna manifestacijo tretjega spola v lezbistvu, saj naj bi lezbistvo (kot politična strategija) botrovalo deseksualizaciji »ženskega telesa« in ga lansiralo onkraj binarne »moško-ženske« reprodukcijske matrice. Utemeljitev je neprepričljiva, saj lezbistvo, kljub temu da ga ni moč utiriti v heteronormativistično reprodukcijsko orbito, ne razveljavlja reprodukcijske objektifikacije in ne spodbuja opustitve prakse pripisovanja bioloških spolov oziroma spolnoidentitetne (re)socializacije oseb.

⁹ Na zaplete, ki jih prinaša vztrajanje pri spolni binarnosti, opozarja primer južnoafriške atletinje Caster Semenye. Ker raven testosterona služi kot en izmed bioloških spolnih indikatorjev, je Mednarodno arbitražno razsodišče za šport maja 2019 odločilo, da mora atletinja Semenya znižati raven testosterona v svojem telesu, če hoče nastopati na velikih športnih prireditvah v »ženski konkurenci«. Razsodišče je s to odločitvijo potrdilo veljavnost pravila o hiperandrogenizmu Mednarodne atletske zveze, utemeljenega na biološkem konstrukt spolne binarnosti. Ne glede na to, kakšno spolno identiteto goji, oseba z »androgenskim hormonskim ekscesom« ne ustreza normativni deskripciji osebe z ženskim biološkim spolom. Mednarodne atletske avtoritete ne razmišljajo o uvedbi tekmovalne konkurence za »medspolnike«, v kateri bi lahko športniki, kot je Semenya, nastopali brez hormonskih terapij. Če bo želela nadaljevati svojo profesionalno športno kariero, bo morala s pomočjo hormonskih terapij znižati naravno raven testosterona. Nazoren primer, kako ideologija spolne binarnosti in znanstvena vednost (v konkretnem primeru predvsem vednost endokrinologije in genetike) reproducirata konstrukt spolne dvoursnosti, pri čemer »medspolniki« izpadejo kot »presežna entropija«.

¹⁰ V Nemčiji je bil 2018. legaliziran biološki, ne tudi družbeni »tretji spol«. Obe obliki nebinarne spolne opredelitve pa sta bili 2019. legalizirani na Tasmaniji; spolnoidentitetna resocializacija oziroma izbira družbenega spola ni pogojena s predhodnim ugotavljanjem biološkega, torej je presežen tudi imperativ cisspolnosti. V mnogih družbah je spolnoidentitetna resocializacija tabu, v tradicionalistični afganistanski družbi pa včasih celo stvar prisile. V patriarhalni družbi je »gospodar družine« brez potomcev neredko predmet posmeha, zato tradicija dopušča, da »gospodar« moški družbeni spol pripiše kateri izmed svojih potomk. Prisilno spolno resocializacijo nekatere osebe doživljajo travmatično, druge kot osvoboditev, saj je nabor svoboščin in pravic za družbene moške v afganistanski družbi obsežnejši od nabora svoboščin in pravic za družbene ženske. Oseba, ki se sprijazni s spolnoidentitetno resocializacijo, morda izboljša svoje možnosti, a ne izboljša položaja družbenih žensk v Afganistanu.

Socialno zgodovinske prakse in specifična razmerja moči določijo število normiranih družbenih spolov in nosilec pripisanih/privzgojenih spolnih identitet določijo tudi vlogo v posamezni družbi. Število »tradicionalnih« družbenih spolov in manifestacije spolnih vlog se razlikujejo od kulture do kulture.¹¹ Emancipacijski boj oseb, ki v družbah z uveljavljeno spolno binarnostjo gojijo nebinarno spolno identiteto, je boj za družbeno priznanje ter vključenost in seveda ne pomeni zavzemanja za razpustitev ali razveljavitev spolnih identitet, prej za njihovo *namnožitve*.

Razvoj znanosti in tehnologij v službi razveljavitve spolnih reprezentacij

Kot rečeno, spolna diskriminacija ni nujno posledica samovolje, njena trdoživost je strukturno pogojena. Strukture, ki dajejo prednost »moškim«, heteronormativizmu, spolni binarnosti in cispolnosti, opravičujeta neznanstvena in znanstvena vednost. Slednja dandanes še vedno v veliki meri služi diskriminacijskim strukturam, kdaj v prihodnosti pa bo nemara najpomembnejši katalizator njihovega razkroja.

Po Marxu je družbena zavest del družbene nadstavbe, ta pa vedno odseva dinamiko in razmerja moči v družbeni bazi. Na to dinamiko in razmerja družbene moči vplivata predvsem razvoj tehnologije in s tehnološkim razvojem pogojena ekonomija. Nobena revolucija »duhá« oziroma družbene zavesti ne predhodi tehnološki revoluciji. Primer: »duhá« informacijske družbe ni bilo pred razvojem in razmahom informacijsko-komunikacijskih tehnologij. Dokler ne bo tehnologija omogočala proizvodnje človeških zarodkov brez spočetja in donositve zarodka s pomočjo ektogeneze, bosta patriarhat in »maternični« feminizem pojem »ženska« povezovala (tudi) z vlogo »matere«. *»Nekroza« biološke matere ne bo posledica feministične radikalizacije, prej znanstveno-tehnološke.* Če bi tehnologija omogočila opustitev spolnih reprodukcijskih praks, s tem tudi razpustitev spolnih identitet, institucije »matere« ter z njo specifične reprodukcijske vloge, ne bi nastopil čas okrepitve in/ali dodatne politizacije feminizma, prej čas njegovega zatona. V družbah z razveljavljenimi spolnimi reprezentacijami in prevlado nespolnih reprodukcijskih praks bi bržčas tudi feminizem postal odveč.

Razveljavitev spolnih reprezentacij pogojuje znanstveno-tehnološki razvoj, ki bi omogočil *nespolno* reprodukcijo pri homo sapiensu, tj. nastanek novega organizma brez naravnega ali umetnega spočetja, pri čemer se spočetje razume kot združitev »moške« in »ženske« gamete. Nekateri

¹¹ Na Samoi so priznani trije »tradicionalni« družbeni spoli. Samoanski tretji spol označuje izraz *»fa'afafine«*, ki v prevodu pomeni »kakor ženska«. »Kakor ženske« osebe se ne opredeljujejo kot »ženske«, hkrati pa zavračajo zahodnjaško sistematiko, po kateri jih nekateri umeščajo med geje, lezbijke, trans- ali kvirosebe (UH Manoa).

eksperimenti na področju reprodukcije, ki jih zaenkrat izvajajo na miših, so up vzbujaajoči. Embrio v zgodnjem stadiju je, enostavno rečeno, skupek treh tipov matičnih celic: embrionalnih, primitivnih endodermislih in celic trofoblasta. Raziskovalcem na univerzi v Cambridgeu v Angliji je uspelo že iz dveh tipov matičnih celic *sestaviti* embrio, ki se je po tvorbi razvijal podobno kot spočeti embrio (Harrison et al., 2017). V poskusu so uporabili (genetsko modificirane) pluripotentne embrionalne matične celice, ki so jih predhodno izolirali iz mišje blastociste. Pluripotentne matične celice z lastnostmi, ki so podobne lastnostim embrionalnih matičnih celic, pa je moč pridobiti tudi na druge načine, na primer s pomočjo »indukcije« iz diferenciranih odraslih somatskih celic (NobelPrize.org, 2012; University of Helsinki, 2018), in jih preoblikovati v matične celice trofoblasta (Tsuchida et al, 2020) ali primitivne endodermisne matične celice (Shafa, 2018). Možnost pridobivanja slednjih dveh tipov matičnih celic iz induciranih pluripotentnih, teh pa iz diferenciranih somatskih budi obet, da bo sinteza embriov iz matičnih celic kdaj v prihodnosti omogočala nesporno razmnoževanje tudi pri homo sapiensu. Ko bo izpopolnjena še tehnologija, ki omogoča ektogenezo, bo tlakovan teren za vznik nove nesporne reprodukcijske paradigme, v kateri bo označevalec »ženska-mati« bržkone ostal brez označenja.

Antagonizmi, lastni specifični paradigmi, lahko z nastopom nove paradigme postanejo preseženi in nepomembni. Opisani poskusi na področju reprodukcije, med katerimi so sicer nekateri še v zgodnji eksperimentalni fazi, obetajo vznik in razvoj novih paradigem ne le v »biotehnoški bazi«, pač pa tudi v »družbeni nadstavbi«, tj. v »sferi« (spolnih) reprezentacij. Obetajo vznik paradigme, ki bo omogočila preseganje reprodukcijske logike, ujete v »moško-žensko« binarnosti, »odmrtnje« reprodukcijskih ter spolnoidentitetnih vlog in razveljavitev koncepta spola.

Sklep

V sklepu naj strnem ugotovitve iz osrednjega dela besedila in odgovorim na vprašanja, zastavljena v uvodu. Strukture, ki odločilno prispevajo k izključevanju »žensk« in obnavljanju falocentrizma, so povezane s spolno reprodukcijo in z le-to utemeljenimi družbenimi vlogami. Naravno ali umetno spočetje ter z njima povezane pojavnosti tvorijo realno strukturo, s katero se največkrat in najbolj vztrajno opravičujejo spolni/reprodukcijski esencionalizem ter le-temu prilagojena simbolna struktura in iluzija spolov. Sklicevanje na reprodukcijsko »zakonitost« oziroma utrjevanje družbenih vlog s pomočjo reprodukcijske logike je še vedno najpomembnejši »moški« način nadzora seksualnosti »žensk« in ohranjanja družbene prevlade »moških«. Reprodukcijski esencionalizem je stara falocentrična »strategija«. Ugotavljam, da se feministične protidiskriminacijske strategije izkažejo za nemočne v

boju zoper reprodukcijski esencializem. Feministična strategija obrata ne vključuje brez-spolne družbe. Slednjo lahko vključuje strategija premestitve, a le v redu Simbolnega, torej v družbeni nadstavbi, ne na ravni reprodukcijskih in z njimi povezanih realnih družbenih praks. Izkaže se, da pomemben del feminističnih struj ne zmore izdelati miselnih sistemov, potrebnih za preseganje epistemé, ki omogoča obnavljanje ideologije spolov oziroma spolne binarnosti. Struje, ki lahko mislijo onkraj binarnosti, še vedno ne podajo zadovoljive rešitve glede preseganja reprodukcijske logike; tiste, ki lahko presežejo reprodukcijsko epistemé, pa se oklepajo strategij, ki na današnji stopnji (bio)tehnološkega razvoja ne morejo obroditi zadovoljivih rezultatov. Dodatno oviro prizadevanjem za emancipacijo »žensk« in oseb, ki se ne uklanjajo heteronormativizmu, cišspolnosti in spolni binarnosti, predstavlja znanstvena vednost, ki neredko opravičuje diskriminacijske strukture, z njimi povezane normativne prakse, spolne vloge in identitete. A morda bo prav ta vednost kdaj v prihodnosti najpomembnejši katalizator njihove razgradnje. Namreč vprašanje spolne reprodukcije, reprodukcijski esencializem in spolnoidentitetni antagonizem v »družbeni nadstavbi« sploh niso razrešljivi – njihova razgradnja/razveljavitev je pogojena z znanstvenim prebojem na področju reprodukcijskih biotehnologij.

Feministična pobuda ne obeta prevrata, ni ga zmožna izpeljati in razveljaviti uveljavljenih spolnoidentitetnih reprezentacij ter reprodukcijskih vlog. Kljub temu, da so feministične teorije in z njimi navdahnjen politični aktivizem marsikje pripomogli k izboljšanju družbenega položaja oseb, ki se jim pripisuje ženski biološki spol oziroma se jim privzgoji ženski družbeni spol, pa tudi LGBTQIA+ oseb, diskriminacija teh oseb na mnogih ravneh družbenega življenja še vedno vztraja. Diskriminacija bo verjetno vztrajala do nastopa nove, z razvojem na področju reprodukcijskih tehnologij pogojene družbene paradigme, v kateri bodo spolni/reprodukcijski esencializem, spolnoidentitetne reprezentacije, vloge in z njimi povezani antagonizmi izginili oziroma bili preseženi.

LITERATURA

- Butler, Judith (1990): *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Grosz, Elizabeth (1986): What is Feminist Theory? V: Carole Pateman (ur.) in Elizabeth Grosz (ur.), *Feminist Challenges: Law and Social Theory*: 190–205. Crows Nest: Allen & Unwin.
- Keuls, Eva (1985): *The reign of the Phallus*. New York: Harper & Row.
- Kitayama, Shinobu, Jiyoung Park in Yay-hyung Cho (2015): Culture and Neuroplasticity. V: Michele Gelfand (ur.), Chi-yue Chiu (ur.) in Ying-yi Hong (ur.), *Handbook of Advances in Culture and Psychology*: 38–100. New York: Oxford University Press.

- Kymlicka, Will (2005): *Sodobna politična teorija*. Ljubljana: Krtina.
- Marcuse, Herbert (1981): *Zastarelost psihoanalize*. V: Rastko Močnik (ur.), *Psihoanaliza in kultura*: 173–194. Ljubljana: DZS.
- Mead, Margaret (1963): *Male and female: a study of the sexes in a changing world*. New York: William Morrow.
- Mead, Margaret (2002): *Spol in značaj v treh prvotnih družbah*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Perpar, Jurij (2018): *Sebstvo, konstrukt sinergije med biofizično pogojenimi mentalnimi psevdofenomeni in socialno zgodovinsko pogojenimi sprevrnjenimi zavestmi*. *Anthropos* 50 (1–2): 67–84.
- Rippon, Gina (2019): *The Gendered Brain*. London: The Bodley Head.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1981): *French Feminism in an International Frame*. *Yale French Studies* (62): 154–184. Dostopno prek <https://philpapers.org/archive/SPIFFL.pdf>, 12. 12. 2020.
- Squires, Judith (2009): *Spol v politični teoriji*. Ljubljana: Krtina.
- Završnik, Aleš (2009): *Homo criminalis: upodobitve zločinskega subjekta v visokotehnološki družbi tveganja*. Ljubljana: Institut za kriminologijo.
- Žižek, Slavoj (2003): *Subtraction: Jewish and Christian*. Dostopno prek <https://theoryreader.org/2021/03/23/subtraction-jewish-and-christian-by-slavoj-zizek/> amp/, 25. 3. 2021.

154

VIRI

- Ankney, Davidson in Philippe Rushton (2007): *The Evolution of Brain Size and Intelligence*. V: Platek, Steven (ur.), Julian Keenan (ur.) in Todd Shackelford (ur.), *Evolutionary Cognitive Neuroscience*: 121–161. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Butler, Judith (2020): *On the culture wars, JK Rowling and living in »anti-intellectual times«*. Dostopno prek <https://www.newstatesman.com/international/2020/09/judith-butler-culture-wars-jk-rowling-and-living-anti-intellectual-times>, 26. 12. 2020.
- de Beauvoir, Simone (1949): *The Second Sex*. Dostopno prek <http://www.marxists.org/reference/subject/ethics/de-beauvoir/2nd-sex/introduction.htm>, 31. 10. 2021.
- Eliot, Lise (2019): *Neurosexism: the myth that men and women have different brains*. Dostopno prek <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00677-x>, 26. 2. 2021.
- Harrison, Sarah Ellsy, Berna Sozen, Neophytos Christodoulou, Christos Kyprianou in Magdalena Zernicka-Goetz (2017): *Assembly of embryonic and extraembryonic stem cells to mimic embryogenesis in vitro*. Dostopno prek <https://science.sciencemag.org/content/356/6334/eaal1810>, 18. 12. 2020.
- Kaufman, Scott Barry (2016): *The Personality of Political Correctness*. Dostopno prek <https://blogs.scientificamerican.com/beautiful-minds/the-personality-of-political-correctness/>, 6. 12. 2020.
- NobelPrize.org (2012): *Press release*. Dostopno prek <https://www.nobelprize.org/prizes/medicine/2012/press-release>, 4. 8. 2021.

- Shafa, Mehdi, Fan Yang, Thomas Fellner, Mahendra Rao in Behnam Baghbaderan (2018): Human-Induced Pluripotent Stem Cells Manufactured Using a Current Good Manufacturing Practice-Compliant Process Differentiate Into Clinically Relevant Cells From Three Germ Layers. Dostopno prek <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmed.2018.00069/full>, 3. 8. 2021.
- Tsuchida, Nanae, Junya Kojima, Atsushi Fukuda, Mayumi Oda, Tomoyuki Kawasaki, Hiroe Ito, Naoaki Kuji, Keiichi Isaka, Hirotaka Nishi, Akihiro Umezawa in Hidenori Akutsu (2020): Transcriptomic features of trophoblast lineage cells derived from human induced pluripotent stem cells treated with BMP 4. Dostopno prek <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0143400419306782>, 3. 8. 2021.
- UH Manoa: Gender Identity and Sexual Identity in the Pacific and Hawaii: Introduction. Dostopno prek <https://guides.library.manoa.hawaii.edu/Pacific-sexual-identity>, 8. 12. 2020.
- University of Helsinki (2018): New method for turning skin cells into pluripotent stem cells. ScienceDaily. Dostopno prek www.sciencedaily.com/releases/2018/07/180706091723.htm, 2. 8. 2021.